

NEKAJ ČRTIC O SLOVENSKIH PASIJSKIH IGRAH NA KOROŠKEM.¹

Spisal dr. Fr. Kotnik.

I.

Slovenska dramatika se pričinja koncem protireformacije. Protireformator škof Tomaž Hren je pozval l. 1596. v Ljubljano jezuite, ki so se posluževali različnih sredstev, da bi ljudstvo, ki se je poluteranilo, privedli zopet v naročje katoliške Cerkve.

Eno izmed teh sredstev so bile tudi „šolske komedije“, s katerimi so dvojno nameravali. Interne predstave so bile posebe namenjene njim izročeni šolski mladini, javne pa so imele namen, da bi si z njimi pridobili naklonjenost meščanstva. Že koncem šolskega leta 1602. so priredili take komedije. Jezuitska šolska drama je bila spisana v latinskem jeziku.

Leta 1625. se je vršila v cerkvi v nemškem jeziku igra: „Christus' Todeskampf im Garten.“²

V tem času se je začela tudi slovenska dramatika. Dne 6. februarja l. 1670. so uprizorili namreč jezuitski učenci „Pod Turnom“ „Raj“ (Paradies) „in lingua vernacula“ — tedaj v slovenskem jeziku. Slovenska drama izvira torej iz jezuitske šolske drame in ne iz „pasijskih obhodov“ v škofiji Loki, kakor se je dosedaj splošno trdilo,³ kajti te pasijske igre so se pričele šele leta 1721,⁴ medtem ko so jezuitski učenci že leta 1670. slovensko igrali. Seveda nimamo v to šolsko dramo nobenega vpogleda, medtem ko imamo od škofjeloške pasijske igre vsaj odlomek v Izv. M. K. I. c. tiskan.

A tudi izvun Kranjske so se vršile še pred letom 1723., v katerem se je v škofiji Loki prvič slovensko igralo, predstave v slovenskem jeziku.

V Rušah pri Mariboru je bila „praeparanda“. Že o sedmem ruškem duhovniku, Alfonzu Marianu († 1187), beremo, da se je mnogo bavil z vzgojo mladine in da so ga pri tem delu marljivo podpirali njegovi štirje kooperatorji. Župnik Jurij Co-

sina je ustanovil kolegij za pouk mladine in ga je otvoril skupno z dvema inštruktorjema začetkom leta 1645. s 15 učenci. Ta praeparanda je imela dosti obiskovalcev. Sprejemali so učence med 8. in 10. letom; začetkoma so sprejemali tudi starejše. Število učencev je rastlo z vsakim učnim kurzom in je doseglo pod Lukežem Jamniggom leta 1698. skoraj dvesto; leta 1701. je bilo 135 učencev. Šele ko je cesarica Marija Terezija ustanovila leta 1758. gimnazijo v Mariboru, so dijaki hodili tja študirat. Leta 1770. pa so praeparando v Rušah opustili.¹

Za časa župnika Lukeža Jamnigga (1676 do 1698) se je prvokrat svečano obhajala „ruška nedelja“ (Ime Marijino). Na cerkvišču so postavili oder, narejen iz listja,² in popoldne so uprizorili domači igralci igro („actio comica“).³

Slične predstave so se vršile nato vsako leto na ruško nedeljo ali na predvečer tega praznika do leta 1722.⁴ Snov teh iger je navadno bila verska. Kronika navaja med drugimi sledeče naslove iger: Marianum peccatorum refugium, Maria sollicita pupillorum tutrix, Materna Mariae erga suos clientes fidelitas, De Disma latrone poenitente (1699),

¹ Seidl J. G.: Maria-Rast. (Monographische Skizze.) Steierm. Ztschr. II. Jg. I. H. 1835 (str. 25—40). O Rušah je znana še sledeča literatura: „Drobtinice“ (1865—1866). Tu je članek spisal sedanji ruški župnik č. g. Wurzer, ki je tedaj bil tam kaplan. „Südsteirische Post“ 1891., tudi od Wurzerja. Kollmann J.: Maria-Rast in Untersteier ein alter Wallfahrtsort und einst eine berühmte Academie. Der Aufmerksame 1833, Nr. 103. Hofrichter J. C.: Chronik von Maria-Rast in Untersteier. Buchdr. Fr. Leyrer. Puff R.: Maria-Rast bei Marburg. Steiermark National-Kalender 1857, str. 30—40. Fridolin Kavčič: Ruška gimnazija. I. M. K. (1896) str. 69—75. Skoraj vse te razprave so spisane na podlagi ruške kronike, ki jo je po letu 1742. spisal Augustin Marian. Ta mož se je pisal pravzaprav Meznarič, kakor mi je ustmeno sporočil č. g. župnik Wurzer. Jaz sam sem vpogledal v kroniko. Naslov se glasi: „Notata Rastensia. Ex antiquissimis documentis desumpta et Varijs, fide humana dignis, autographiis Synoptice' descripta.“ Omeniti je še, kar piše dr. Puff o Rušah v knjigi „Marburg“ I. str. 178—189.

² Pegma theatrale. Kronika str. 83.

³ Kot datum sem si zabeležil 14. september 1618, kar se ne strinja s Seidlom, ki pravi „unter Lukas Jamnigg 1676—1698“.

⁴ Seidl str. 30—31.

¹ Ta spis smo prejeli že za lanske letnik. Toda ker smo bili začeli nekoliko prej priobčevati A. Sušnikov opis pasijskih iger v Oberammergau, smo ta članek odložili.

Uredništvo.

² Primeri A. Trstenjak: Slovensko gledališče, str. 8—9.

³ Izjema je dr. Kidrič, ki je v kritiki Sketove slovstvene čitanke v Arhivu na ta nedostatek v slovenski literaturi opozoril.

⁴ Glej Trstenjak str. 23 in Koblar Izv. M. K. II. 115—125.

De Joviniano Imperatore mire correcto, s prologom, medigro in epilogom. To igro je spisal pater Siegfried iz Šent Pavla na Koroškem.¹ Iz kronike se ne da določiti, v katerem jeziku so bile spisane navedene drame. Toda iz denarja (vstopnine), 200—300 gld., ki so ga za to dobivali, se da sklepati, da so se vršile predstave pred mnogobrojnimi občinstvom, ki je razumelo le slovenski in nemški jezik. O eni sami taki igri, ki se je vršila 13. junija leta 1700., katero je spisal benediktinec Aegydius, je izrecno omenjeno, da se je vršila v nemškem jeziku in da so jo ponavljali v soboto pred ruško nedeljo tudi v slovenskem jeziku.²

Mesto, ki govori v kroniki o tej predstavi se glasi: „Dominica Dedicationis producta fuit in Theatro Germanica Declamatio per R. D. Aegydius O. S. B. composita, qua dein in lingua Sclavonica versa Sabbato ante Dmca. Raftensem populo producta fuit.“³

Ker so bili romarji, ki so romali v Ruše, pač večinoma Slovenci, je tudi verjetno, da so se vršile predstave večkrat v slovenskem jeziku. Slabo se je godilo 15. septembra l. 1709. kapucinskemu patru Germanu, ko je hotel uprizoriti prizor iz pekla. Opeknel si je „oculum canonicum“ (desno oko) in si je polegtega še osmodil brado in obraz.⁴

V nedeljo po ruški nedelji l. 1722. se je zadnjič uprizorila „actio comica“.

Iz vsega tega razvidimo, da nam začetka slovenske dramatike ni iskati v pasionskih igrah v Škofji Loki, ampak da se je že prej v Ljubljani (1670) in v Rušah na Štajerskem (l. 1700.) igralo v slovenskem jeziku. Slovenska drama ima torej svoj izvor v šolski drami, kajti predstave v Rušah so bile le imitacije jezuitskih dram, katere so koncem šolskega leta jezuitje v vseh šolskih zavodih uprizarjali. Namen ruških „actiones comicae“ pa je bil, nuditi romarjem, ki so omenjene nedelje v velikem številu priromali tja, razen cerkvenega opravila tudi nekaj nabožno-dramatskega. Stem so zadostili na eni strani ljudski radovednosti, na drugi strani pa so jim nudili Rušani tudi nekaj moralično poučnega. Tako pa se je ojačila tudi božja pot, kar razvidimo iz vsot, ki so jih romarji tam pustili.

Drugi stadij razvoja slovenske drame so obhodi in procesije, ki so jih kapucini

v Škofji Loki prirejali. Ti obhodi so za nas raditega važni, ker se je govorilo pri njih v slovenskem jeziku, medtem ko se je pri procesijah in obhodih, ki so jih prirejali ljubljanski in novomeški kapucini, govorilo nemški.

Ti obhodi pa niso pasionske igre v ožjem pomenu besede, kajti posamezne prizore so vozili po vrsti po mestu okoli. Vstavljen tekst, ki so ga sodelujoče osebe med obhodom večkrat ponavljale, je služil samo razlagi posameznih živih podob.

Ti pasionski obhodi so torej čisto različni od pravih pasionskih iger.

II.

Pri nas Slovencih ne moremo govoriti o tem, da bi se bile kakor pri drugih, večjih narodih razvile pasionske igre polagoma iz cerkvenega obreda, kajti prevzeli smo jih jako pozno od naših severnih in zahodnih sosedov.

Andrej Schuster, p. d. Drabosnjak¹, je prestavil pasionsko igro šele l. 1818.

Prav zanimiv je predgovor igre, ki je Drabosnjakova duševna last. Večkrat pozivlja čitatelje, naj ne iščejo strupa v pasionu, in se že v prologu zavaruje proti vsaki slabi tendenci, ki bi mu jo kdo očital. Jako se je trudil, ko je prestavljal igro, prevedel jo je, kakor je pač mogel:

Jes sim tu na koroshko fhpraho djav
Nar bueli koker fim moguć prediau.

Nekateri bralci bodo iskali v prevodu napak, se z nekaterimi besedami ne bodo strinjali in bodo njegove „rajme“ zasramovali. V svoje opravičilo pravi, da premalo razume. Dovolj je prebiral Sveto Pismo:

Jes fim fveto fhrieft dovoli prabirou
De fim se fkorej tamei zvedi² firau³.

To je znamenje, da je mogoče sam tuintam veliko dodal iz svojega in da se ni oklepal tesno nemške predloge. Njegova pamet mu ne pripušča kaj boljšega; zato tudi ne išče nobene časti:

Ker mene moja pamet vezh kne perpufti
Sa vol ta⁴ ne pogeram obedna⁵ zhafti.

¹ Glej o njem: Dr. Fr. Kotnik: Beiträge zur Volksliteratur Kärntens. S. A. aus d. 60. Prgr. d. Staatsobergymnasiums zu Klagenfurt. 1909/1910, str. 3. in sl.

² = zraven (dabei).

³ = zirov (irren), ziran človek v koroškem narečju = znoreli človek.

⁴ = zavaljotega.

⁵ = nobene.

¹ L. c. str. 30—31.

² L. c. str. 31.

³ Kronika str. 99.

⁴ Kronika str. 123.

Napravil je to po srednji meri, ker je najslabši človek v katoliški veri:

Jes lim to naredov per enej frednej meri
Sato ker sim te fihlahtejfhi v tej katöfhnej v verei.

Na dveh mestih izraža željo, naj bi bralci samo dobro iz tega čtiva črpali, kakor bučele, ki nabirajo strd in vosek:

Jes le shelim kaker buzhele kje rofa prez
De dobojo fterdi noi volika vezh
Jes le shelim de bi kaker buzhele fterd nabrali
Ali bohta to kaker dobri kriftijani brali.

Že Drabosnjak sam je mislil na uprizoritev svoje pasionske igre. V predgovoru namreč pravi:

Ker je Bog taku ftrafhnu na krishi vifou
Sa ta vola je biua usa ta moja misou
To ludem v raimah na snanje dati
De bo mögou usakateri brati
Sakai moi fraid bi tak biu
De bi jeft entakai¹ bratrou dobiu
De bi je k tej komedijej zue sbirou
Ino prou zue komandierov
Ali se bojo ani nauzhiti teli
Bomo to shaloftno komedijo imeli.

Mislil je torej, da bodo ljudje pasionsko igro radi brali.² A tudi na uprizoritev, katero bi sam vodil, je mislil. Ali se je igra uprizorila že za časa Drabosnjaka, nam ni znano. V rojstni fari našega ljudskega pesnika, na severni slovensko-nemški meji, med Vrbskim in Osojskim jezerom, se je ustanovila družba igralcev, sestojeca iz kmetov, njih sinov, kočarjev itd., ki so leta 1842., torej v času, ko je naš Drabosnjak še lahko živel, uprizorili to igro. Ne smemo prezreti tega, da je najstarejši rokopis te igre (1841) iz Kostanj.

Ker so pa Kostanjčani po beležki³ dr. Vatroslava Oblaka igrali pasion že leta 1840. v Svečah v Spodnjem Rožu, lahko sklepamo, da so ga že prej začeli igrati.

¹ = entekaj = toliko.

² Kako pa jo naj berejo, če ni tiskana? Igra je morala biti ali tiskana, ali pa so jo pomnoževali rokopisno, kar se je pri takozvani „ljudski literaturi“ redno dogajalo. Primerjaj o tem različne rokopise ali pa na Kranjskem Matija Nagliča, o katerem je spisal Fr. Rebol študijo v „Času“ 1908 in 1909.

³ Oblakove beležke je dobil prof. Iv. Grafenauer od takratnega župnika Podkloštrom gosp. Einspielerja, pozneje prošta v Tinjah. V teh beležkah je nekaj mest iz rokopisa B (1854) [Glej Beiträge pod Bibliographie] in nekaj statističnih dat o slovenskih protestantih v podkloštrskem sodnijskem okraju ter nekaj navodil, kje naj bi se iskalo Drabosnjaka, ki pa ne vodijo na pravi sled. To so iste beležke, ki jih navaja prof. dr. M. Murko v spisu „Dr. V. Oblak“ v Knezovi knjižnici VI. str. 186 pod črto. Rokopis, ki ga navaja Murko, str. 187, je rokopis B (1854). Oblak je tudi pripravljaval razpravo o slovenskih ljudskih igrah (l. c.).

To komedijo je nato uprizarjala kostanjska družba vsako sedmo ali deseto leto.¹ Trstenjak nam o teh predstavah ne poroča ničesar več. Na Kostanjah pa so jo še večkrat igrali, tako leta 1886. „Mir“² poroča: „Na Gozdanjah nad Vrbo (Köstenberg) bo letos ‚Igra Kristusovega trpljenja‘ 25. in 28. marca in 4. in 11. in 18. aprila, vselej od 1/2 2. do 6. ure popoldne. Slovenci, pridite pridno gledat!“ A igrali igre niso samo vsako sedmo ali deseto leto, ampak večkrat. Takoj drugo leto (1887) so jo zopet uprizorili na Kostanjah. „Mir“ nam o tej predstavi poroča: „Iz Zgornjega Roža. (Predstava Kristusovega trpljenja) ali po nemško ‚Passionspiel‘ je nas več Rožanov vlekla na Gozdanje. Cvetno nedeljo ob 2 popoldne se je predstava pričela. Ljudi je bilo veliko stotin ne samo iz sosednih ampak tudi iz daljnih krajev. Slišal sem praviti, da so clo iz Celovca deželni predsednik g. baron Schmid s svojo gospo in z drugo gospodo prišli gledat in poslušat. Prostor, kjer se predstava vrši, je nek skedenj na Koreninah; gumno je oder, na katerem se igra, poslušalci in gledalci pa stojijo pod milim nebom. Predstojnik cele družbe, ki ima pri predstavi kaj opraviti je Filip Tepan po domače Jörgl v Trežčah; Silv. Tepan p. d. Kurnik predstavlja Kristusa, Marija Tepan Marijo, Jak. Lepušič Pilatuža, Juri Lepušič pa Judeža. Unih oseb pa ne vem imenovati. Govori in poje se vse po slovensko. Vse je šlo prav dobro, prav po mojstersko se je obnašal Kristus. Kedar pride do tega, da Kristusa peljejo h križanju, ravna se procesija proti bližnjemu klancu, kjer so postavljeni trije križi. Ko Kristus s križa glasno zakliče: ‚Dopolnjeno je!‘, začno pokati možnarji in oznanjajo svetu, da je Kristus s svojo smrtjo svet odrešil. Vsem, ki so imeli pri tej predstavi kaj opraviti, gre hvala in zahvala, kajti dostojno in lepo so vsi rešili svojo nalogo. Kar se denarja glešta, pride cerkvi in šoli v korist. Ne bilo bi napačno, timveč želeli, da bi se take ljudske igre vpeljale po več krajih. Marsikaj nerodnega in pohujšljivega bi izostalo.“³

Kostanjska družba je imela svoje lastno leseno gledališče pri Žvanu, ki je bilo jako primitivno. Zadnji konec stoji na stebrih, sprednji pa je prislonjen na breg. Tla pred sprednjim delom se polagoma vzdigujejo, kar je pripravno za gledalce, da vsi lahko vidijo. V bližini je grič, ki je služil za „Kalvarijo“.

O drugih predstavah kostanjske družbe nam ni nič znanega.

¹ Trstenjak: Slovensko gledališče str. 196.

² Letnik 1886, 10. in 25. marca.

³ „Mir“ l. 1887., 25. aprila.

III.

Po Trstenjakovem poročilu se je l. 1862. ustanovila v Malošah pri Bekštanju druga igralska družba, ki je predstavljala igro na Škocijanski gori pri Bekštanju. Trstenjak pravi (str. 196), da je ta kmalu zaspala. A to ni res. O tej družbi mi je izporočil č. g. Juri Jerman, župnik v št. Štefanu pri Bekštanju, sledeče:

Pasionske igre so se predstavljale v naši fari gotovo že pred 50 leti, in sicer na Škocijanski gori, kjer je bil postavljen nalašč za to oder — precej velika lesena stavba s streho. O teh stvareh ni nikjer nič zapisanega. Predstave so bile jako veličastne in dobro obiskovane, kakor so mi že pred 25 leti ljudje pripovedovali. Ko so nekateri odlični igralci deloma zboleli, deloma umrli, okoli 15 let v naši fari ni bilo nobene predstave. Tudi kostumi so se v tem času strgali in so zastareli. Celo reč je zopet oživil J. Graber, p. d. Kramarič, slikar, načelnik požarne brambe in gostilničar v št. Štefanu. Tekst je isti kot ga rabijo igralci v Lipi nad Vrbo, katerega je spisal Andrej Schuster. Preden se predstavlja igra, se mora vsakokrat prositi c. kr. okrajno glavarstvo za dovoljenje. Prošnjo mora podpisati tudi župnik, ki z načelnikom požarne brambe takorekoč jamči, da se pri predstavi ne zgodi nič pohujšljivega in protiverskega.¹ Naši igralci so igrali to igro tudi v št. Jakobu v Rožu, v Borovljah in Žabnicah in v Bistrici na Zilji. Ko se je začelo zopet igrati pred desetimi leti, sem vprašal tudi ordinariat za dovoljenje. Ta je začetkoma imel pomisleke, a igre ni prepovedal.²

Leta 1905. so ti igralci igro trikrat uprizorili, 16., 24. in 30. aprila. Čisti dobiček sta dobili cerkev in požarna bramba.³

IV.

Tretja družba, ki uprizarja igro, se nahaja v župniji Lipa nad Vrbo. Nastala je vsled tega, ker so se nekateri kostanjski igralci sem preselili. Leta 1905. so zopet igrali, prej pa sedem let nič, ker je bil vodja igre, g. Martin Rumpolt, bolan.⁴

Lipška družba je igrala tudi drugod po Koroškem. Dne 24. in 25. marca l. 1899. je uprizorila igro v Goričah pri Borovljah. Doma, v Tmari vesi

¹ „Die Art der Aufführung (Inszenierung, Kostüme usw.) darf nichts Anstößiges und den Anstand Verletzendes enthalten.“ Erlaß der k. k. Bezirkshauptmannschaft Villach vom 11. April 1905., Z. 1054.

² Iz pisma župnika Jermana z dne 13. februarja 1906.

³ Kakor izvem, se je zdaj ta družba razšla. Prodali so tudi večinoma vse kostume in gledališko opravo.

⁴ Naslednji dati so povzeti po ustnem poročilu Martina Rumpolta in nekaterih lefnikih „Mira“.

pri Lipi, je tega leta igrala petkrat, 31. marca, 7., 14., 22. in 25. aprila. Posebno dobro je bila obiskana predstava v Goričah pri Borovljah, tako da je prišlo v blagajno 500 goldinarjev čistega dobička. Potrebuje se pri igri 34 igralcev. Če so šli ti kam drugam, je dobil vsak po en goldinar za „ceho“, drugo je dobila cerkev.¹ „Mir“ (l. 1889., št. 5., 10. marca) ima sledeče vabilo: „Kristusovo trpljenje se bo po naših kmečkih umetnikih v slovenskem jeziku predstavljalo v Goričah pri Borovljah dne 24. in 25. sušca, v Tmari vesi pri Rožeci pa petkrat, in sicer 31. sušca, 7., 14., 22. in 25. aprila. Vsi prijatelji slovenske umetnosti so vljudo povabljeni in prošeni, naj stvar podpirajo, da si naši kmečki igralci pridobé vedno več pomočkov in se tako lepa navada za stalno utrdi. Navadno plačujejo gledalci po 10 krajcarjev, velikodušnosti pa se ne stavijo nobene meje.“

Naslednje leto je igrala ta družba dvakrat pri Podkloštru in dvakrat v Čačah v Ziljski dolini. Pri Podkloštru so jo igrali 16. in 19. marca, v Čačah pa 23. in 25. marca.² Poročevalec je o igri v „Miru“ (1890, str. 49 in 50) sledeče poročal: „Na četrto postno nedeljo predstavljala je v naši fari pri g. Orašu znana lipška družba Kristusovo trpljenje. Ta družba ima 32 udov³ in vsi so jako izurjeni igralci. Posebno pa se je odlikoval Judež Iškarjot, ki nam je v prvem delu svoje uloge predstavljal človeka, ki hlepi le po denarju in po posvetnem blagu in v tem nesrečnem poželenju celo svojega Gospoda zataji in za bornih 30 srebrnikov proda! V drugem delu pa pride Judež do spoznanja, on izprevidi, kako hudo se je pregrešil, a prepozno je. Hudič, ki je dobil Judeža v svojo mrežo, ne izpusti ga več, ampak dovede ga do obupanja in pelje v nesrečno smrt. Po smrti se še prikaže nesrečna duša Judeževa in milo toži, koliko mora zdaj v peklu na večne čase trpeti.“ Nato poročevalec nekoliko moralizira in nadaljuje: „Pa tudi drugi igralci so jako pohvalno igrali. Ne morem tukaj vsakega posebej omenjati, omeniti hočem le, da se je Kristus izvrstno predstavljal. Postava, vedenje in govor dotičnega igralca so popolnoma odgovarjali vzvišenosti in svetosti osebe, ki se je predstavljala. Z mirno in v srce segajočo besedo je poučeval svoje apostole, naj se vedno ljubijo med seboj in naj ta njegov nauk razširijo po celem svetu. Ko je ljubeznivo tolažil svojo mater in ginljivo jemal od nje slovo, ko je na Oljski gori milo prosil svojega nebeškega Očeta, naj mu odzame ta kelih trp-

¹ Poročilo Rumpoltovo.

² „Mir“, l. 1890., 10. marca.

³ Rumpolt pravi 34!

lenja, lesketala je marsikateremu solza v očeh paznih poslušalcev." Nato zopet nekaj moralizira in nadaljuje: „Že iz navedenega razvidite, da je ta predstava jako poučna. Želeti bi torej bilo, da bi se Kristusovo trpljenje predstavljalo po vsem Slovenskem, in da bi se tih predstav udeleževali Slovenci radi in v spomin pobožnim namenom. Ker pa to želim tudi jaz, naj povem, kar mi pri predstavi ni ugajalo. Kakor sem poizvedel, sestavil je besede za to predstavo — prepis imam tudi jaz v rokah — neki preprost kmet v Maloščah pred kakimi 30 ali 40 leti. Pisana je igra v narečju, kakor se govori okoli Blaškega jezera in ob Dravi; nahaja se pa v njej mnogo nemških in precej robotih izrazov. Ti bi se morali na vsak način odstraniti in z lepimi slovenskimi nadomestiti in sploh vsa igra preložiti na jezik, kakor se nahaja v knjigah. Družba sv. Mohorja bi potem lahko to igro o priložnosti vzprejela med družbine knjige, in tako bi se s tem ‚Kristusovim trpljenjem‘, ki je po vsej vsebini in mislih res prav dobro sestavljeno, seznanili Slovenci po vseh pokrajinah slovenskih.“

„Mirov“ poročevalec trdi, da je sestavil to igro pred 30—40 leti (torej 1850—1860) preprost kmet iz Malošč in da je pisana v narečju, ki se govori v okolici Blaškega jezera in ob Dravi. V Maloščah je bila, kakor smo že omenili, gledališka družba. Pasijska igra pa, katero je ta igrala, je kostanjska igra, ki jo je že leta 1818. prestavil Andrej Schuster-Drabosnjak iz nemščine. Maloška družba se je sestavila okoli leta 1862. Nekdo je moral igro iz kakega kostanjskega prepisa prepisati. Zatorej lahko sklepamo, da je omenjeni kmet samo prepisovalec igre, nikakor pa ni njen avtor. Tudi letnice 1862 — (1850—1860) se približno ujemajo. Kar se tiče narečja, v katerem je pisana, pač prevladuje kostanjsko, ki je ljudem, kateri so komaj dobre tri ure oddaljeni (Maloščje — Kostanje), dobro znano.

Iz Jermanovega poročila vemo, da je nastala bekštanjka ali maloška družba pred kakimi 50 leti — torej približno okrog leta 1856. To se precej ujema s poročilom v „Miru“, ki trdi, da je tisti kmet prestavil igro v letih 1850—1860. Trstenjak trdi (l. c.), da je nastala leta 1862. Ne bomo se torej motili, ako trdimo, da je nastala ta družba med letom 1850. in 1860., ker vsa poročila razen Trstenjaka ne navajajo ravno določene letnice, ampak jo samo približno določajo, kar je povzročilo ljudsko izročilo, ki v letnicah ni posebno natančno.

Na podlagi najstarejšega prepisa pasijske igre, ki se še mogoče nahaja kje v Maloščah, bi

se dalo marsikaj dognati. Toda jaz dosedaj nisem dobil nobenega rokopisa te družbe v roke.

Kostanjska ali Drabosnjakova pasijska igra je bila skoraj po vsem slovenskem Koroškem znana. Predstavljali so jo v Rožu, v celovski okolici, v Ziljski, Kanalski in Podjunski dolini. Igra se je ljudem jako priljubila. Da je spisana v narečju, to ni omejevalo nje razširjenja.

Tri gledališke družbe so predstavljale isto pasijsko igro. Najstarejša je kostanjska, ki je bila že pred letom 1842. ustanovljena in je mati obeh drugih (bekštanske ali maloške med letom 1850. in 1860. in lipške l. 1888.).

Vsaka izmed teh je imela ali še ima svoje „ljudsko gledališče“, lasten oder, ki stoji pod milim nebom, ki je pokrit in ki služi jeseni, v hudi zimi in poleti, v časih, ko ni „gledališke sezone“ kot shramba za seno, slamo itd.

Kostanjske družbe ni več. Njeni hčerki pa še sedaj delujeta in sta obe uprizorili zadnjikrat leta 1905. pasijsko igro. Od tega časa ni nobena več igrala. Mogoče se zopet oživi lipška?

In tako sega Drabosnjakovo delovanje v današnje dni. In vsled tega je naš kmet-poet kulturnega in narodnega pomena.

V.

Na cvetno nedeljo leta 1905. sem bil navzoč pri predstavi pasijske igre v Tmari vesi pri Rožeku. Igro je predstavljala lipška družba. K prireditvi so prišli ljudje po tri ure daleč. Igralci so kmetje, kmetski sinovi, kočarji, kmetice in dekleta. Družba ima v Tmari vesi lastno „gledališče“, ki je razdeljeno v dva dela. Spredaj je oder, vzadi pa garderoba za igralce, kjer poje med igro tudi kor svoje pesmi, ki pa se ne prikaže na odru. Na obeh straneh odra so kulise. Kolikor sem mogel takrat videti, sta samo dve vrsti kulis. Na enih so naslikane palme — predstavljajo torej vrt —, na drugih so stebri, ki predstavljajo sobano, kjer se vrši svet velikih duhovnov itd. — Na zastoru je naslikan Jezus na Oljski gori. Za kulisami so ob stenah na obeh straneh klopi, kjer sedijo med predstavo radovedni otroci in zastopniki „intelligence“. Drugi gledalci stoje na trati, ki se polagoma vzdiga, tako da vidijo tudi tisti, ki stoje vzadi, kar se vrši na odru. V prostor za garderobo vodijo na desni strani vrata. Spredaj, kjer je zastor, je stavba odprta. Celo „gledališče“ je torej jako primitivno, leseno in podobno šupam za seno.

Igra ima tri dele: 1. predigro (šefarjava pesem, v nemških igrah „Die Schäferei“), 2. pasion do hoje

na Kalvarijo in 3. hoja na Kalvarijo ter križanje. Prva dva dela se uprizarjata na odru, „v gledališču“, tretji del pa pod milim nebom med hojo na Kalvarijo in „na Kalvariji“. „Kalvarija“ je v Tmari vesi majhen grič, na katerem stojijo trije križi. Ta krajevna premestitev dejanja ima to slabo stran, da mora ob slabem vremenu tretji del izostati, ker kostumi preveč trpe. Tako je moral tretji del radi slabega vremena tudi na cvetno nedeljo 1. 1905. v Tmari vesi izostati. Ako je slabo vreme, za gledalce tudi ni prijetno na prostem stati, če pa razpno dežnike, pa zadaj stoječi nič ne vidijo. Na Kalvarijo jezdijo nekateri na konjih.

V kostumih opazamo tupatam velik anahronizem: Veliki duhoven nosi mitro. Vojaki so moderni ali pa napol moderni. Poveljnik nosi rdeče hlače in kavalerijsko sabljo. Smrt ima belo prteno obleko, ki se trdo oprijemlje telesa. Hlače in telovnik z rokavi tvorijo eno celoto. Obleka se vzadi zapenja. S črnimi, debelimi črtami so na prsih in nogah označene posamezne kosti. Glavo pokriva smrtna maska. V roki nosi Smrt puščico.

Judež ima rumeno, plašču podobno obleko (znak sramote v srednjem veku!). Peter ima v sedmem prizoru ključ in meč. „Judeževa Duša“ (kot oseba), ki nastopi po Judeževi smrti, je kot duh s tem označen, da ima oči zavezane. Drugače pa se ujemajo kostumi s pestrimi slikami iz Sve-tega Pisma, ki visijo po kmetskih hišah. Rekvizite, ki jih rabijo pri predstavi, se ujemajo skoraj popolnoma z onimi, ki jih navaja Schlossar (I. str. 332) v pasionski igri iz Krške doline na Koroškem. Anahronizmi v kostumih pasionskih iger, ki jih predstavlja preprosto ljudstvo, pa se nahajajo povsod, kjer igrajo kmetje.¹

Dobrega pastirja je predstavljal g. Weiß, kmet v Želpračah, ki je igral tudi neko apostolovo vlogo. Ovčarica je bila kmetska hči, Marija, kmetica. Marto je predstavljal ovčarica. Smrtno in Judežovo vlogo je igral Miklavž Klement. Posebno mu je pristojala vloga Judeža. Občinstvo se je smejalo nekaterim Judeževim vlogam, on pa se obrne proti njim in pravi, naj bodo mirni, ker je dejanje resno in ni nič smešnega na njem. Kot Smrt je imponiral Miklavž Klement s svojim patetičnim glasom. Vodja igre, g. Rumpolt, je imel vlogo Petra in velikega duhovna. Slabše je igral

„stotnik“, ki je bil kot vojak precej okoren. Če pa vpoštevamo izobrazbo igralcev, moramo reči, da so vsi rešili svojo nalogo dobro.

Vpliv, ki ga je imela predstava na občinstvo, je bil različen. V Judeževih, hudičevih in nekaterih Smrtinih prizorih se je občinstvo smejalo. Proti koncu pa sem opazil, da se je oko marsikaterega gledalca rosilo; neki kmet (imena ne vem) je res izvrstno igral Kristusovo vlogo. Ta mož imponira že s svojo zunanostjo, s krepko postavo in naravno lepo črno brado.

* * *

A še drugo slovensko pasionsko igro imamo koroški Slovenci. Otel jo je, kakor marsikaj drugoga, smrti marljivi in zase skromni koroški zgodovinar, č. g. Štefan Singer, sedanji župnik v Logi vesi pri Vrbi. Ta je našel kot provizor v Železni Kapli rokopis (4°, str. 146), ki ima sledeči naslov:

„Komödia od Kristusouiga Terplinja, katiro so nekidei na te ueliki zhetertig inu na te uelikinozhni Ponedelik v Kappli spilali.“

Igra obsega tri dele in poigro (sklepno igro). Prvi del so igrali na veliki četrtek podnevi, drugi del zvečer istega dne, tretji del in sklepno igro pa na velikonočni ponedeljek. Kakor je razvidno iz rokopisa, se je vsa igra vršila na odru in nič na prostem. Po moji sodbi je igra iz začetka devetnajstega stoletja — akoravno so nekatera mesta bila pozneje pripisana.

Če primerjamo Drabosnjakovo pasionsko igro ter pasionsko igro iz Železne Kaple, vidimo, da sta popolnoma drugačni.

Tudi igra iz Železne Kaple je predstavljena iz nemščine. Navodilo za igranje je pisano v nemščini, kakor je bilo v srednjem veku n. pr. pri nemških igrah latinsko — ko je ljudski jezik začel prodirati v slovstvo.

Koroški Slovenci imamo torej iz začetka 19. stoletja dve pasionski igri, izmed katerih ima vsaka drugega avtorja in drug vir. Tudi mi smo slovstveno živeli, tudi naše ljudstvo je bilo dovzetno za duševno hrano, kar nam pričajo razen Drabosnjaka in Andrejaša še razni drugi „ljudski pesniki in pisatelji“, o katerih dostikrat še imen ne vemo, ki pa so zapustili med ljudstvom svoje proizvode, katere je to prepisovalo in negovalo kot dragocen zaklad do današnjih dni.

¹ Primeri o tem tudi: Rudolf Waizer: *Culturbilder aus Kärnten. Neue Folge.* Klagenfurt, 1890, str. 69.

